

Н. П. Осипова, доктор соціологічних наук, професор

СОЦІАЛЬНА ОБУМОВЛЕНІСТЬ ПРАВОВОЇ ПРАКТИКИ У ЗМІСТІ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ

Виходячи з того що правова культура являє собою сукупність наукових знань про сутність, характер і взаємодію правових явищ, можна вважати її джерелом права взагалі і визначити її виключну роль як у правотворчості, так і в реалізації права. Традиційно помилково у сукупності знань про право у юридичних ВНЗ вивчаються (і викладаються) переважно науки лише про одну з частин необхідних для юриста знань – про дію інструмента регулювання суспільством, забуваючи, що далеко не зайвим у юриста має бути знання про об'єкт дії цього інструмента, без якого знання про інструмент нічого не важить. Об'єктом дії права є суспільство: відносини, механізми, процеси, загалом всі явища, які під дією права зароджуються, функціонують, розвиваються або згасають. Формування правових рішень у всіх сферах права мають соціальний характер, в результаті чого виникають, підтримуються, розвиваються чи перериваються правила людського співжиття. Таким чином, всі правові рішення, вся правова практика спрямовані на соціальне середовище.

Мета спонукальної дії правових рішень – мобілізація людей на їх реальне перетворення соціальної дійсності. Так, базовий рівень правотворчості складають рішення (правові норми) парламентські, державні як більш значущі і вагомі для суспільства. Вторинні правові норми конкретизують стандарти поведінки людей в різних сферах суспільного життя. У багатьох країнах давно і з успіхом у процес формування правових рішень (як створення правових норм, так і їх реалізації) включена соціологія. Необхідність цього відзначив ще Г. Спенсер. Він виявив деякі «дива» у діяльності законодавців: 1) закони, які видаються проти лихварів з метою поліпшення становища боржників, навпаки, погіршували їх становище; 2) спроба законодавчо увести тверді ціни на продукти, аби не допустити голоду, невдовзі скасовуються через те, що багато які види продовольства повністю зчезали на ринку; 3) намагання встановити жорсткі, тверді розміри заробітної плати робочим гальмувало розвиток промисловості, заважало його розвитку (Спенсер, Г. Грехи законодателей [Текст] / Г. Спенсер // Соціолог. дослід. – 1992. – № 2)

Такі «дива», на жаль, супроводжують і наше суспільне життя. Причина цього явища міститься у недостатності знань про ті соціальні процеси, в які втручаються наші депутати і чиновники. Соціологія якраз і покликана дати такі знання у вивченні і забезпеченні процесу формування правових рішень на всіх стадіях їх підготування і впровадження.

Зрозуміло, що для регулювання суспільством ще на стадії підготування правових норм необхідно знати досконало, які з об'єктивних чинників позитивно, а які – негативно впливають на долю людей, задоволення їх потреб

(що, до речі, і є функцією суспільства – організація таких взаємозв'язків між людьми, завдяки яким і є можливим задоволення їх потреб). Перш за все слід урахувати при цьому дію соціокультурних чинників, в яких виявляються рівень освіти, культури, поширеність і ефективність дії засобів масової інформації, стан етносоціальних відносин, особливості функціонування мов, вірогідність їх конфліктності в різних спільнотах суспільства, а також урахування особливості відносин в різних поселенських спільнотах, різних соціально-професійних групах тощо і рівень розв'язання гендерних та родинних проблем.

Не треба залишати поза увагою й технологічні та економічні чинники, в яких відбиваються рівень розвитку виробничої інфраструктури, забезпечення житлом і розвиток побутових, медичних, транспортних послуг, а також вирішення екологічних, географічних, демографічних чинників, які впливають на стан здоров'я і довголіття людей. У технологічних і економічних чинниках виявляються потреби і можливості розвитку галузей промисловості, рівень доходів людей, заробітної плати (зростання чи зменшення), ступінь безробіття тощо. Ці чинники рухливі в будь-якому суспільстві, особливо в ринкових відносинах і в умовах кризи суспільства. Впливають на процес правозастосовної і правореалізуючої діяльності й політичні чинники.

Всі ситуаційні чинники, аби ними правильно управляти, регулюючи суспільство, мають бути перш за все вивчені. З цього розпочинається правова культура. З цієї метою необхідно створити так званий «паспорт чинника», за допомогою якого стає можливим виявити кількісні характеристики дії різних чинників, їх спрямованості, сили впливу, за рахунок чого можна встановити позитивний і негативний характер дії різних соціальних чинників, ступінь їх вираженості і поширеності, специфіку тощо.

Для забезпечення оптимальності регулювання суспільством соціологія стає у пригоді, даючи основи діагностики стану суспільства як об'єкта дії права. Будь-який соціальний об'єкт можна описати в певних кількісних і якісних показниках, які відбивають життєво важливі чинники його функціонування (наприклад, рівень соціального напруження, домінуючих соціальних орієнтацій різних соціальних спільнот, їх політичні переваги тощо). Діагностична функція соціології реалізується в режимі моніторингу за наявності нормативної моделі, необхідність якої зумовлена тим, що показники реального стану безглузді з точки зору правового регулювання суспільством, якщо не опрацьовані конкретні критерії. Така модель відбиває рівень соціального розвитку, який можна вважати нормою і за допомогою якого вже можна визначити спрямованість і величину відхилень від неї. Сукупність таких відхилень дає інформацію для ухвалення правового рішення.

В усіх сферах юридичної діяльності правові рішення можуть бути у формі правового прогнозування, правового моделювання, правового проектування і правового планування, знаннями про які теж забезпечує соціологія.